

ERSTE Stiftung

MCMD
MONITOR
ACTIVELY ENGAGING SOCIETY

**Život na
margini**

**Biljana
Alković** |

ŽIVOT NA MARGINI

Izdavač:

Društvo za novinsko-izdavačku djelatnost

Monitor doo

Za izdavača:

Milka Tadić Mijović

Urednik izdanja: Esad Kočan

Autor :

Biljana Alković

Lektor:

Predrag Nikolić

Prepress:

Saša Matović

Štampa:

studio Mouse

Tiraž:

2000 kom.

Objavljivanje ove publikacije omogućila je ERSTE fondacija

Projekat: Trening za novinare pripadnike manjina Roma/Aškalija/Egipćana

CIP – Каталогизација у публикацији

Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-82933-03-8

COBISS.CG-ID 20517648

ŽIVOT NA MARGINI

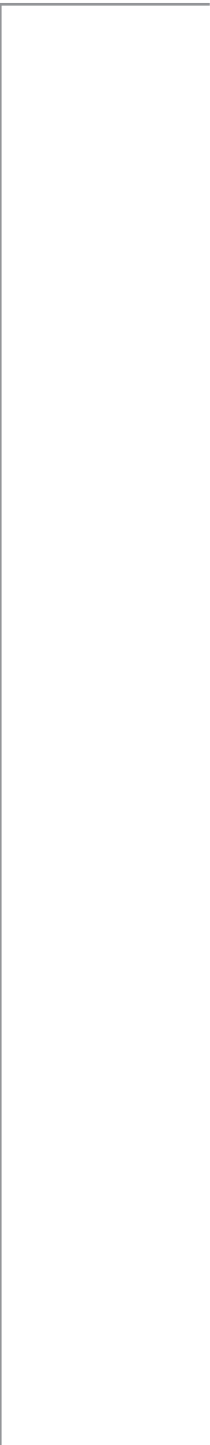
Podgorica, jun 2012.

ISBN 978-86-82933-03-8

9 788682 933038 >

O AUTORU	7
UVODNE NAPOMENE.....	9
TEKSTOVI.....	11
EGIPĆANI U CRNOJ GORI	
KOVAČI SVOG IDENTITETA.....	11
PROSJAČENJE U CRNOJ GORI	
PREPUŠTENI SEBI.....	14
TRADICIONALIZAM KOD ROMA	
PREPREKA ZA SNOVE.....	16
POLOŽAJ ROMKINJA U CRNOJ GORI	
NA MARGINI.....	18
RJEŠAVANJE STAMBENIH PROBLEMA ROMA I EGIPĆANA	
NI KROVA, NI PARA.....	20
INTEGRACIJA ROMA BEZ ADEKVATNOG MONITORINGA	
PARE LETE U NEBO.....	22
(NE)VIDLJIVOST LGBT OSOBA U CRNOJ GORI	
DALEKO JE SLOBODA.....	25
(NE)SARADNJA VLADE I NEVLADINIH ORGANIZACIJA	
POIGRAVANJE SA CIVILNIM DRUŠTVOM.....	28
UKIDANJE SAVJETA – DISKRIMINACIJA LGBT PRAVA	
SARAĐIVAĆEMO, ALI SA NAŠIM NVO.....	30
OBRAZOVANJE (NI)JE U FUNKCIJI HOMOFBIJE	
NEVIDLJIVI U UDŽBENICIMA,	
NEPOŽELJNI U DRUŠTVU	33

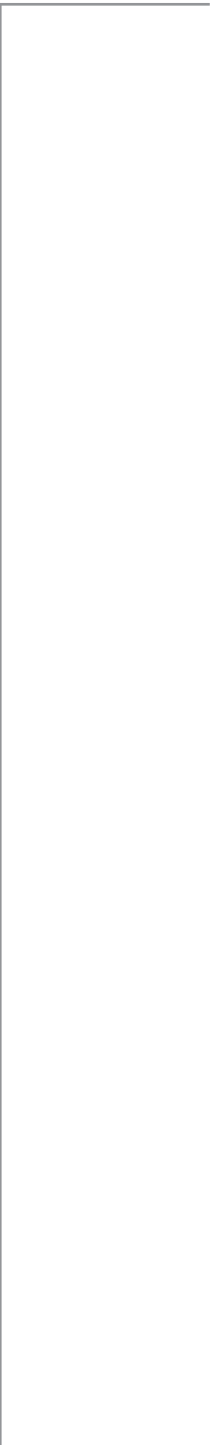

Biljana Alković je rođena 1971. godine. Izvršna je direktorica Fondacije za stipendiranje Roma, predsjednica Odbora za obrazovanje, kulturu i medije Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Istaknuta je aktivistkinja, članica Savjeta za zaštitu protiv diskriminacije.

Prva je Egipćanka koja je studirala na Univerzitetu Crne Gore, gdje je završila studije novinarstva na Fakultetu političkih nauka. Biljana je, između ostalog, uređivala učeničke časopise *Mozaik* i *Dječija planeta* koje su izdavale osnovne škole u Podgorici i Ulcinju.

Biljana o projektu: „Projekat *Monitora* i *ERSTE Fondacije* nije bio projekat sažaljenja koji su česti na crnogorskoj sceni. Ovo je bio projekat koji me uvažio kao osobu i pružio mi šansu da obavljajući novinarsku praksu naučim i dostojanstveno zaradim. Upravo takvi projekti su nam potrebni. Jer i mi, kao i svi vi, želimo da u životu imamo održivu egzistenciju. Da ne bude sve neizvjesno, od mjeseca do mjeseca, od projekta do projekta. Ja sam završila fakultet, stekla značajno iskustvo i željela bih da ne zavisim samo od projekata dobre volje ili raspoloženja donatora”.

Uvodne napomene

Knut NEUMAYER, direktor programa Evrope ERSTE fondacije:

Sa najvećim zadovoljstvom pišem ove redove kojima završavamo jedan veoma uspješan projekt – prvi interšip za predstavnicu iz zajednice crnogorskih Roma, Aškalija i Egipćana, koja je provela više od godine radeći sa profesionalcima iz nedjeljnika *Monitor*.

ERSTE fondacija je dobila sjajnu mogućnost da, preko *Monitorovog centra za medije i demokratiju*, podrži dvanaestomjesečni trening Biljane Alković u redakciji prvog crnogorskog nezavisnog nedjeljnika. Veoma cijenimo Biljanin rad, ne samo zbog jačanja medijskih izvještaja i natpisa o temama vezanim za osjetljive manjinske društvene grupe, već i zbog široke razmjene stavova o mnogim otvorenim pitanjima kroz koje ove manjine (skupa sa drugim) prolaze u danima savremene Crne Gore.

Mi smo ovaj projekat vidjeli i kao mogućnost međusobne razmjene znanja između naše polaznice i redakcije u kojoj je radila, mogućnost da jedni od drugih uče. Tokom obuke Biljana je dotakla različite teme: ukupne socijalne prilike pripadnika romske zajednice, pitanje identiteta u 21. vijeku, ulogu žena i uticaj tradicije u njihovom svakodnevnom radu, ali takođe i pitanja koja se tiču zvaničnih institucija (državnih i privatnih) koja se bave pitanjima Roma.

Naglasicu i jedan veoma specifičan aspekt Biljaninog rada – ona nije pratila samo goruća pitanja vezana za zajednicu iz koje dolazi, već je pokazala interes i za potrebe ostalih ranjivih grupa, kao što su pripadnici LGBT populacije, koji su bili predmet javne pažnje tokom prošle godine. Ova publikacija ne predstavlja samo zbirku Biljaninih novinarskih radova, već i napor da se pomognu i osnaže pripadnici osjetljivih dijelova društva da multiplikativno djeluju u borbi za svoju stvar tako da je prihvati i šira javnost.

Milka TADIĆ-MIJOVIĆ, izvršna direktorica nedjeljnika *Monitor*:

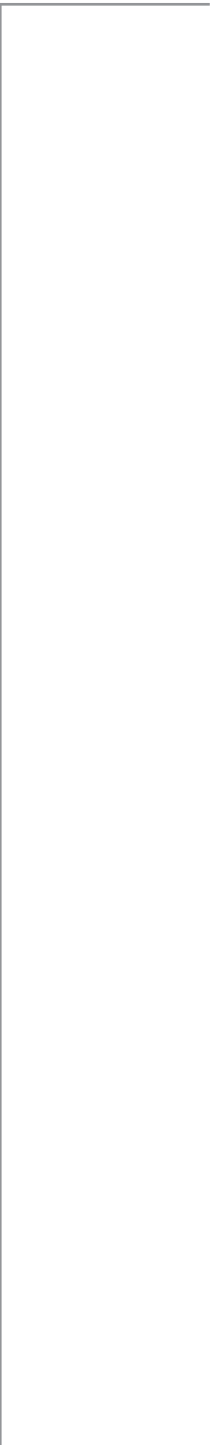
Integracija Roma, Egipćana i drugih pripadnika ranjivih grupa, jedan je od najvećih izazova pred kojim se nalazi Crna Gora. Zemlja ne može postati demokratsko i razvijeno društvo, dok svi njeni građani nijesu integrisani na svim nivoima. Prvi korak ka integraciji je obrazovanje i brisanje distance između većinskog stanovništva i pripadnika onih grupa koje su dugo na društvenoj margini.

Obuka Biljane Alković u *Monitoru*, prvi je novinarski trening u Crnoj Gori posvećen jednoj pripadnici egipatske populacije, što je jedan je od izazovnijih projekata koje je *Monitor* realizovao u posljednjih nekoliko godina. Projekat, podržan od ERSTE fondacije, je uticao na širenje svijesti o značaju društvene integracije Roma i Egipćana.

Tokom jednogodišnjeg treninga, kao početnica, Alkovićeva je prvo savladala osnovne novinarske zadatke i forme – priređivanje vijesti i izvještaja, nakon čega je radila znatno kompleksnije teme, analize i istraživanja. Pored napredovanja u novinarstvu, Alkovićeva je razvila izuzetan osjećaj za osvjetljavanje ne samo tema o poziciji Roma i Egipćana, već i za pitanja koja se tiču drugih marginalnih i ranjivih grupa u društvu. Njeni tekstovi o licima sa invaliditetom i pripadnicima LGBT populacije, objavljeni u posljednjim mjesecima projekta, ocijenjeni su kao izuzetno značajni.

Biljana Alković nije jedina koja je napredovala tokom realizacije ovog projekta, dobio je i nedjeljnik *Monitor*. Prilozima Alkovićeve obogaćen je sadržaj našeg lista, koji je od osnivanja pratio probleme sa kojima se suočavaju manjinske i ranjive grupe. Biljanin pogled iznutra o položaju grupe kojoj sama pripada, ali i drugih manjinskih zajednica, dao je posebnu vrijednost.

Ovaj projekt je pokazao kako fokusiran trening može omogućiti predstavnicima manjinskih grupa da predstave bolje nego bilo ko drugi priče koje se tiču njihovog života, ali i kako u isto vrijeme mediji, integrišući pripadnike manjinskih grupa, mogu napredovati.

Kovači svog identiteta

Egipćani u Crnoj Gori tvrde da su oni Kovači, a ne Romi. Porijeklom su iz Egipta i ne govore romski jezik. Sa Romima u Crnoj Gori dijele jednako težak položaj

U Crnoj Gori, ali i šire, vjeruje se da su Romi i Egipćani isti narod. Ili bar u bliskom srodstvu. Crna Gora ima zajednički nacionalni savjet za obje manjine - Savjet Roma i Egipćana, a svi zvanični dokumenti tretiraju ih skupa, kao posebnu manjinu.

Egipćani u Crnoj Gori, međutim, ističu da oni i Romi nijesu isti narod. U Crnoj Gori po posljednjem popisu iz 2003. godine registrovano je 225 Egipćana, a smatra se da ih je mnogo više.

RAZLIKE: „Tačan broj se ne zna ali se procjenjuje da ih je oko 15 000“, objašnjava za *Monitor* **Vesna Rasulić-Delić**, antropološkinja i etnološkinja. „Problem je samo što obično u ovu brojku svrstavaju i Rome, koji imaju isti problem kada je riječ o registrovanju svojih pripadnika“, objašnjava ona.

„Neki iz neznanja poistovjećuju Egipćane i Rome“, kaže za *Monitor* profesor dr **Rubin Zemon**, etnolog, koji je doktorirao na bugarskoj Akademiji nauka, na temu *Balkanski Egipćani-istorijsko-etnografski aspekti*.

„To su rasne predrasude i stereotipi *bijelog čovjeka* prema tamnopusim. Rasno izjednačavanje nije nepoznat fenomen u svijetu. Svi afro-amerikanci se poistovjećuju u jedan rasno-etnički identitet *Negri*. Svi azijati takođe se poistovjećuju sa *Kinezima*“, objašnjava Zemon. „Ta ‘melting-pot’ rasna identifikacija je *paklena mašina* koja u XIX i XX vijeku melje i topi sve manje zajednice koje ne pripadaju u zamišljeni krug *MI*, nego su *DRUGI*. A za *DRUGE* ljude ne mare puno da prepoznaju njihov diverzitet“.

Razlike između Roma i Egipćana, koje i sami Egipćani navode, su porijeklo i jezik.

„Romi su porijeklom iz sjeverno-zapadne Indije, a na Balkan su došli krajem XIV vijeka nove ere. Balkanski Egipćani dolaze iz Egipta. Egipćani i Romi nisu ni u kakvom srodstvu i nemaju mješovitih brakova“, tvrdi Zemon i dodaje da Romi i Egipćani ne govore istim jezikom.

„Dosta crnogorskih Roma pored romskog govori i albanski jezik. Bitna razlika između njih i Egipćana, a koju Egipćani navode, je to da Egipćani *ne govore romski*“, objašnjava Vesna Rasulić Delić.

Ona objašnjava da Egipćani na Balkanu govore jezikom sredine i zato među njima ima različitih jezičkih grupa. „Brzo prilagođavanje i preuzimanje drugih dominantnih jezika i jezika sredine smatra se glavnim razlogom što su zaboravili svoj stari egipatski jezik“.

U Crnoj Gori, objašnjava ona, postoje dva sloja Egipćana - oni koji su prvi doselili u primorske gradove i koji još uvijek naseljavaju Bar i Ulcinj, i onih koji se isto deklariraju kao Egipćani a koji se su doselili sa Kosova i Metohije između dva svjetska rata, poslije Drugog svjetskog rata i u posljednjih deset godina usljed ratnih dešavanja na Kosovu.

KO SU KOVAČI: Egipćani u Crnoj Gori tvrde da su oni Kovači a ne Romi.

„Pojedini istoričari sinonim Kovači koriste za Rome iako se zna da su Egipćani prvi poznavali obradu metala“, tvrdi Zemon. On smatra da je opet riječ o rasnim predrasudama, stereotipima i generalizaciji pojmova.

„Kovači iz Crne Gore nikad nisu prihvatili da su Romi. Čak i kralj Nikola je to napisao u njegovim Memoarima.

Rubin Zemon: „Razlika između Roma i Egipćana je puno. Romi su porijeklom iz sjeverno-zapadne Indije i na Balkan su došli krajem XIV vijeka nove ere. Balkanski Egipćani dolaze iz Egipta. Ne pričaju isti jezik, nemaju istu materijalnu, duhovnu i društvenu kulturu. Egipćani i Romi nisu ni u kakvom srodstvu i nemaju mješovitih brakova“

Konfuziju je napravio Tihomir Đorđević u 1920-im, u izdanju SANU, kada je napisao, bez ikakvog objašnjenja i argumentacija da su Kovači iz Ulcinja i Bara, Romi/Cigani“, tvrdi on.

„Na žalost, mnoge generacije etnologa i historičara su školovani po tom modelu gde im je profesor bio sam Tihomir Đorđević. Kovački zanat po strukturi i funkcionisanju ne može biti zanat za ljude koji žive nomadsko-skitačkim načinom života“. Zemon naglašava da je kovački zanat karakteristika stacionarnog življenja, te da je jako je povezan sa agrarom. „Ne može ognjište i nakovanj da se instalira i demontira svaki dan ili svake nedelje!“

Vesna Rasulić-Delić kaže da Egipćani jesu bili poznati kovači, „ali da su se ovim zanatom bavile i određene romske skupine“. U svom radu na istu temu ona navodi: „Nauka je dugo godina tvrdila je da su prvi Romi u stvari današnji Kovači koji su se kasnije zahvaljujući posebnim zanimanjima izdvojili u posebnu grupu, ali da je neosporno da imaju romsko poreklo. Današnja istraživanja, međutim, pokazuju da su identifikacioni procesi došli do te tačke da je kovački zanat, stvorena zajednica a samim tim i etnikom Kovači postala okosnica i simbol jedne druge, možemo reći, novospoznate zajednice danas

poznate kao balkanski Egipćani“.

Kada su Romi došli u Evropu u XIV vijeku, nijesu bili dobro primljeni od balkanskog i evropskog stanovništva, objašnjava Zemon. To je po njemu između ostalog bio razlog zbog kog su se neki od njih počeli da izjašnjavaju kao Egipćani. „To je još više doprinijelo da se stvori još veća konfuzija, to jest, izjednačavanje Egipćana i Roma u društvu“, smatra Zemon. On tvrdi da ima jasnih dokaza da su Egipćani na balkanskom prostoru još od XIII v, mnogo prije Roma. Na cijelom Balkanu postoje arheološki pronalasci, tvrdi on, kao što su hramovi Izide, vrhovne egipatske boginje, i Ozirisa odnosno Serapisa, Tot, Hermesa, Herakla, a tu su i nakiti sa skarabeima. „Sve to nepobitno dokazuje da su Egipćani živeli na Balkanu još od najstarijih antičkih vremena“.

I **dr Marsel Kurtijad**, jedan od najvećih stručnjaka za romsku kulturu i civilizaciju svojevremeno je objasnio: Rome su nazvali Egipćanima, najverovatnije zato što je početkom IV veka, u vreme Dioklecijanovih progona hrišćana, preko Male Azije u Evropu stigao talas egipatskih izbjeglica koptskog porekla. O tome postoje podaci u vatikanskim arhivama. Kada je XII i XIII veka iz istog pravca stigao prvi talas Roma izbjeglica, seoska populacija je povjerovala da opet dolaze Egipćani. Istovremeno, Romi su primetili da bolje prolaze kao *Egipćani* nego kao Indijci, te su i sami koristili i širili tu legendu.

Aleksandar Saša Zeković, istraživač kršenja ljudskih prava i izvršni direktor Fondacije za stipendiranje Roma jedan je od rijetkih u Crnoj Gori koji je u više navrata istakao da je riječ o dva naroda, iako su sredstva iz Fondacije koju vodi jednako namijenjena i jednim i drugima. „Istina je da je riječ o dva naroda koji se etnički i kulturološki ograđuju jedni od drugih. Mi svakako prepoznamo te grupe kao posebne etnitete i ako se desi slučaj eventualnog poistovjećivanja, to je samo u datom okviru i kontekstu sličnih socijalnih i društvenih (ne) prilika u kojima žive“.

UVIJEK ZNALI KO SU: „Problem Egipćana je specifičan, mnogi negiraju njihovo postojanje, a za uzvrat nisu sposobni da objektivno nacionalno definišu ovaj narod, jer nas ne poznaju. Uostalom kako neko može objektivno govoriti o mojoj nacionalnoj pripadnosti, ako su me nakon svojih seoba i migracija zatekli na ovim prostorima“, kaže **Muhamed Uković**, Egipćanin čiji su preci su preci vjekovima prisutni u Crnoj Gori. On dodaje: „Na svu sreću društvo se demokratizuje, sloboda govora i misli nije zabranjena, konačno je sazrelo vrijeme da mi Egipćani u Crnoj Gori, govorimo o sebi, istinu o nama koju do sada javnost nije znala“.

Egipćanka Fana Delija kaže: „Oduvijek smo bili svjesni našeg porijekla, to se prenosilo s koljena na koljeno. Jedina naša manjkavost je bila u tome što nikada javno nijesmo govorili o svojoj nacionalnoj pripadnosti“

Egipćanka **Fana Delija** kaže da oduvijek zna šta je. „Oduvijek smo bili svjesni našeg porijekla, to se prenosilo s koljena na koljeno. Jedina naša manjkavost je bila u tome što nikada javno nijesmo govorili o svojoj nacionalnoj pripadnosti“.

Naši sagovornici objašnjavaju razlog zbog kog se tako mali broj u Crnoj Gori izjašnjavaju kao Egipćani iako se smatra da ih je više.

„S obzirom na stigmatizaciju, stereotipizaciju i marginalizovan položaj ovih manjina, određeni pojedinci se psihički, društveno i etnički odvajaju od svoje prvobitne etničke zajednice i poistovećuju sa povlašćenijim etničkim grupama u svojoj sredini“, objašnjava Vesna Rasulić-Delić. Zemon objašnjava fenomen etničke mimikrije: „Kod velikog broja Egipćana indirektno je primjećen kompleks niže vrednosti, koja se bazira na nekoliko elemenata: neobrazovanost, nemoć da se objasni svoj identitet, fizički izgled koji se razlikuje od većine, tj. tamnija boja kože. Egipćani kao zajednica/kolektivitet su prilično nisko na skali društvene podjele, naročito u tradicionalnim sredinama. I danas je kod njih je prisutan strah od ponižavanja, i zbog toga se pojedinci trude da to izbegnu.“

Nije bez razloga. Iako se ne osjećaju kao dio romske zajednice, Egipćani sa Romima u Crnoj Gori dijele jednako težak položaj. Na margini su društvenih zbivanja, sa visokom stopom nezaposlenosti, malim brojem visoko obrazovanih. I kao i Romi nerijetko su izloženi diskriminaciji od strane većinskog stanovništva.

Vesna Rasulić - Delić: „Dosta crnogorskih Roma pored romskog govori i albanski jezik. Bitna razlika između njih i Egipćana, koju Egipćani navode, je to da oni ne govore romski, već jezik sredine“

Monitor, 26. 11. 2010.

Prepušteni sebi

Samo u Podgorici registrovano je desetak maloljetnika koji duže od deset godina prosjače. Iako su dužni da u takvim slučajevima reaguju i zaštite djecu, nadležni to tolerišu

Dnevno zaradim dovoljno da kupim hranu za majku i braću“, priča mlada Romkinja koja već 18 godina prosjači na podgoričkim ulicama. „Samo to znam da radim, a moram da se brinem o porodici“, objašnjava.

Tokom skoro dvije decenije prosjačenja samo je jednom, kaže, završila u policijskoj stanici. „Ne dira me niko, mene svi znaju. Policija me je jednom, davno, vodila u stanicu i onda su me odmah pustili“.

UZ BLAGOSLOV INSTITUCIJA: Nije jedina koja godinama nesmetano prosjači. U Podgorici je registrovano desetak maloljetnika koji duže od deset godina žive i rade na ulici. Postoji i primjer porodice iz koje svo četvoro djece, uzrasta od tri do 15 godina, prosjači. Iako su dužni da u takvim slučajevima reaguju i zaštite djecu, državne institucije to tolerišu.

„Policija je super i nikad nas ne dira“, kažu za *Monitor* dvije jedanaestogodišnjakinje. Tokom radne sedmice su u školi, objašnjavaju, a onda za vikend sa roditeljima odlaze u centar grada i prose. Tu su i njihova braća, petogodišnjak i dječak koji je tek napunio godinu. „Ponekad nas pitaju zašto prosimo, a kad kažemo da moramo jer nemamo šta da jedemo, puste nas“, objašnjavaju.

„Rekla sam majci da neću više da prosim jer me sramota“, priča naša sagovornica. „Rekla mi je da moram sa njom još taj put, pa da više neću“. I dalje je na ulici.

Isen Gaši, predsjednik Romskog nacionalnog savjeta smatra da problem prosjačenja treba u potpunosti iskorijeniti. On za *Monitor* objašnjava da se prosjačenjem najčešće bave Romi raseljeni sa Kosova, i oni koji dolaze iz Srbije. To, kaže on, samo potvrđuje poznatu činjenicu da su te porodice najugroženije te da im bez dokumenata i posla ne preostaje mnogo toga. On kaže da postoji jedna domicilna porodica koja se tim bavi i da je Savjet spreman da im i finansijski pomogne.

„Policija je super i nikad nas ne dira“, kažu za *Monitor* dvije jedanaestogodišnjakinje. „Ponekad nas pitaju zašto prosimo, a kad kažemo da moramo jer nemamo šta da jedemo, puste nas“, objašnjavaju

Komiteta Ujedinjenih nacija (UN) za prava djeteta, povodom praćenja primjene Konvencije o pravima djeteta u Crnoj Gori, konstatovao je da veliki broj djece, uglavnom Roma, živi i radi na ulici i da su ona posebno ranjiva kada je u pitanju trgovina ljudima, ekonomska i seksualna eksploatacija.

Komitet je saopštio zabrinutost i zbog niskog životnog standarda značajnog broja djece i njihovih porodica, posebno pripadnika romske i egipćanske populacije, koji su potpuno društveno isključeni, žive u siromaštvu, bez pristupa osnovnim uslugama i jednakim mogućnostima.

ZVANIČNO: Tamara Ralević, portparolka Uprave policije za *Monitor* kaže da Uprava policije ima akciju *Prosjak* koja je stalnog karaktera. „Svakodnevno se realizuju mjere i aktivnosti u cilju suzbijanja prosjačenja u svim opštinama Crne Gore“, tvrdi ona.

Prema njenim riječima u prvih deset mjeseci ove godine podneseno je 13 za-

htjeva za pokretanje prekršajnog postupka na osnovu Zakona o javnom redu i miru protiv punoljetnih lica koja su organizovala prosjačenje i na to navodili i prisiljavali djecu.

„U tom periodu 181 lice je zbog prosjačenja udaljeno sa gradskih saobraćajnica i raskrsnica u Crnoj Gori, i svi su legitimisani, radi utvrđivanja identiteta i prikupljanja informacija“, objašnjava Tamara Ralević. Ona kaže da se prosjačenjem u Crnoj Gori bave najčešće Romi sa prebivalištem u Srbiji, koji zbog toga dolaze tokom ljetnjih mjeseci.

Prema domaćim propisima maloljetnici koji se zateknu u prosjačenju, bez prisustva roditelja ili staratelja, policija u saradnji sa socijalnom i službom komunalne policije odvodi u policijsku stanicu radi utvrđivanja identiteta kako bi se eventualno sankcionisao roditelj ili staratelj.

„Roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina“, jasan je zakon.

U slučaju da dijete nema roditelje ili staratelja, ono se smješta u Centar za djecu i mlade *Ljubović*.

Tamara Ralević podsjeća da zakon kao prekršaj prepoznaje organizovanje i prisiljavanje na prosjačenje, ali ne i samo prosjačenje. „Službenici Uprave policije otuda nemaju zakonsku mogućnost da one koji se bave prosjačenjem procesuiraju“. Očekuju se, kaže ona, izmjene zakona već sljedeće godine.

Propisi međutim nalažu organima i institucijama sistema socijalne zaštite da djecu zaštite od svake vrste zane-marivanja i zlostavljanja roditelja ili staratelja, što prosjačenje u većini slučajeva jeste. Jedna od mogućih mjera je i lišavanje roditeljskog prava.

U PRAKSI: Kako policijske akcije izgledaju u praksi za *Monitor* objašnjava **Anita Zećiri**, koja je kao volonterka učestvovala u posebnoj akciji Fondacije za stipendiranje Roma (FSR) posvećenoj suzbijanju maloljetničkog prosjačenja.

„Policija u većini slučajeva nije dobro informisana i ne zna šta im je posao. Ne dolaze uvijek kada prijavimo slučaj prosjačenja, a kada dođu dešavalo se da nas legitimišu, kao da smo mi kriminalci a ne osobe koje izvršavaju svoju građansku dužnost“, kaže ona. Jedan od volontera objašnjava da se dešavalo da policajci po dolasku rješavaju problem tako što djeci koja prose kažu „mrš“ i otjeraju ih.

Aleksandar Saša Zeković, istraživač ljudskih prava kaže za *Monitor* da je prosjačenje, te rad i život djece na ulici ozbiljan problem. „Policija i socijalne službe, pri njegovom rješavanju, treba da dokažu svoj profesionalizam i kapacitete. Policijski službenici na terenu treba da prestanu da omalovažavaju i prozivaju aktiviste za ljudska prava, što se često dešava već da se odgovorno odnesu prema svakom pozivu i prijavi“, kazao je Zeković.

„Ako imaju problem sa obezbjeđenjem saradnje socijalnih radnika onda to treba javno i da kažu“, poručuje Zeković.

Tamara Ralević: „Zakon kao prekršaj prepoznaje organizovanje i prisiljavanje na prosjačenje, ali ne i samo prosjačenje. Službenici Uprave policije otuda nemaju zakonsku mogućnost da one koji se bave prosjačenjem procesuiraju“

Monitor, 24. 12. 2010.

Prepreka za snove

Od 103 romskih srednjoškolaca koji su prošli kroz program Fondacije za stipendiranje Roma (FSR) od 2005. do 2010. godine 25 odsto njih je napustilo školovanje radi rane udaje i ženidbe. Njih 11 odsto je u braku ali se i dalje školuje

Ne želim da se udam za nekog koga mi porodica nađe i ovako mlada. Želim da završim školu i postanem neko", kaže za *Monitor* mlada Romkinja, srednjoškolka. Naša sagovornica je inače jedna od rijetkih Romkinja koja pohađa srednju školu. Ali i jedina koja se otvoreno protivila udaji i romskoj tradiciji.

Majka i braća, kojima je rekla da ne želi da se udaje, je razumiju, priča naša sagovornica, ali se plaši pritiska mnogobrojne rodbine. Uzda se, kaže u Fondaciju za stipendiranje Roma, „Znam da uvijek mogu da računam na Fondaciju i prvo su mi oni pali na pamet kad su došli da me prose". Da njene ubijeduje da je ne udaju, išao je i **Isen Gaši**, predsjednik Romskog savjeta, kaže.

Naša sagovornica ima dvije sestre i petoro braće. Svi su u braku. Samo ona u porodici zna da čita i piše, jer je jedina išla u školu.

Od 103 romskih srednjoškolaca koji su prošli kroz program Fondacije za stipendiranje Roma u periodu od 2005. do 2010. godine 25 posto njih je napustilo školovanje radi rane udaje i ženidbe. Njih 11 odsto je u braku ali se i dalje školuje, sopstili su iz FSR.

Sociolog **Andrija Đukanović** smatra da tradicija igra bitnu ulogu u životu romske manjine. Ukazuje na čvrste i dugotrajne načine ponašanja koji se prenose generacijama, koji i danas oblikuju život pripadnika ove populacije. On smatra da je važno potencirati razliku između tradicije i tradicionalizma. To je, po njemu, jedini način prevazilaženja sopstvenog negativnog nasljeđa.

„Tradicija nosi nešto pozitivno i ne mora da znači da je nešto staro pogrešno. Tako se mnoge vrijednosti prenose sa generacije na generaciju. Nasuprot tome tradicionalizam je uporno insistiranje na poštovanju starog uprkos promjenama i novim iskustvima. Tradicionalistički pristup nosi sa sobom diskriminaciju i nepoštovanje ljudskih prava".

Romski običaji nalažu da se za buduću nevjestu plaćaju ogromni novčani iznosi. Momak koji želi da oženi neku djevojku, dužan je da plati njenim roditeljima onoliko koliko se dvije porodice dogovore. Ključno je da se odabere *nevina djevojka*. Ukoliko se otkrije prevara ili porodica ne bude zadovoljna djevojkom, novac koji su dali za nju mora da se vrati, u nekim slučajevima i dupli iznos.

Koordinator u FSR **Zdravko Cimbalević** objašnjava da kroz rad sa srednjoškolcima dolaze do saznanja o tome kako tradicija utiče na njihov način života. Ističe da program stipendiranja nema smisla ukoliko paralelno nije praćen intenzivnim radom sa njima. „Osnaživanje, jačanje motivacije i širenje pojedinačnih sloboda ključni su za uspjeh naših stipendista, posebno žena", kaže Cimbalević.

Stipendisti se slažu da je položaj djevojaka kod Roma i Egipćana veoma

Andrija Đukanović: „Tradicija nosi i pozitivno u sebi. Tako se mnoge vrijednosti prenose sa generacije na generaciju. Nasuprot tome tradicionalizam je uporno insistiranje na poštovanju starog uprkos promjenama i novim iskustvima. Tradicionalistički pristup nosi sa sobom diskriminaciju i nepoštovanje ljudskih prava"

STATISTIKA

nepovoljan. One veoma rijetko izlaze u grad. Nemaју slobodu kretanja i izbora okruženja. Roditelji su najznačajnija prepreka u obrazovanju Romkinja. Najčešće odustaju od školovanja ženske djece zbog pripreme za udaju.

„Kod Roma dominira ugovoreni brak. Momci i djevojke ne biraju samostalno svoje partnere. Tu odluku im nameću roditelji. Zadovoljni smo što se iz generacije u generaciju povećava otpor naših srednjoškolaca takvom zasnivanju braka. Ne žele da o njihovom životu odlučuju drugi“, kaže **Emrah Jefkaj**, student psihologije, i predsjednik Studentskog kluba u FSR. Dodaje da i dalje, na žalost, ima i onih koji, bez pogovora, pristaju na izbor i odluku roditelja.

Naši sagovornici pričaju da se desilo i da su dvoje petnaestogodišnjaka koji su bili u tajnoj vezi roditelji vjerovali da druge osobe bez njihovog znanja. Momak je planirao da „ukrade“ djevojku ali kaže „nemam para, ni da platim za nju, niti da pobjegnemo daleko“.

Jedan srednjoškolac, priča, morao je da vjeri djevojku samo zato što je primijećeno da izlazi iz njegove kuće. Uzalud se pravdao da je to bila obična posjeta drugarici. Kako se to smatra za nedolično ponašanje, roditelji su odlučili da se ovo dvoje mladih ljudi vjenčaju kako bi se izbjegla „sramota“.

Ima i mladih kojima ne smetaju nametnute odluke roditelja. Jedan od stipendista kaže da bi on poštovao odluku roditelja jer kako kaže, „ako se moja žena sviđa mojim roditeljima sviđa se i meni“. Sa njim dijeli mišljenje i njegov brat koji smatra da su stariji uvijek pametniji od mlađih i da je ono što oni odluče najispravnije.

„Kvalitetna društvena integracija zahtijeva promjenu ponašanja i prakticiranja običaja. Posebno je važno insistirati na poštovanju pozitivnih pravnih propisa. Jedino dosljedna primjena zakona, uz odgovarajući rad nadležnih organa, može popraviti poštovanje ljudskih prava Roma i Egipćana“, kaže Đukanović. On smatra da u postojećem sistemu vrijednosti pojedinac gubi svojstva subjekta i postaje objekat koji se povinuje kolektivnim normama i vrijednostima.

„Država je dužna pomoći onima koji hoće izgraditi pravedniji i prosperitetniji život“, kaže Cimbaljević. Ponosno ističe da je grupa srednjoškolaca nedavno inicirala razgovore u Nacionalnom savjetu Roma i Egipćana. Traženo je njihovo aktiviranje u prevazilaženju zastarjelih običaja koji onemogućavaju napredak i ljudske slobode.

U značaj komunikacije sa Savjetom vjeruje i Emrah Jefkaj. „Stipendisti vjeruju da ovaj Savjet ima uticaj i želju da radi na unutrašnjim promjenama u našoj populaciji i boljoj integraciji u crnogorsko društvo“ zaključuje Jefkaj.

Srednjoškolci su jasni - smatraju da ima puno toga u njihovoj tradiciji što treba mijenjati. „Vrijeme je da Romi i Egipćani, poput ostalih naroda u Crnoj Gori, šansu daju zakonu i vladavini prava. Vrijeme je da se i mi oslobodimo negativne tradicije. Promjena tradicije i poštovanje zakona unaprijedili bi dječja prava, pravo na obrazovanje, prava žena, slobodu mišljenja i izbora, slobodan odabir partnera i ljudska prava uopšte“, poručuju, u svom pismu, 13 srednjoškolaca Nacionalnom savjetu Roma i Egipćana.

Monitor, 28. 01. 2011.

Emrah Jefkaj: „Kod Roma dominira ugovoreni brak. Momci i djevojke ne biraju samostalno svoje partnere. Tu odluku im nameću roditelji. Zadovoljni smo što se iz generacije u generaciju povećava otpor naših srednjoškolaca takvom zasnivanju braka. Ne žele da o njihovom životu odlučuju drugi“

Na margini

Preko dvije trećine Romkinja prvo dijete rodi u periodu od petnaeste do osamnaeste godine. Većina vjeruje da je tradicija ključni razlog zašto se rano udaju, a blizu 90 odsto smatra da tradiciju treba bezuslovno poštovati

Moj prvi muž me otjerao jer sam bila bolesna pa nijesam mogla da radim. Imamo šestoro djece. Sva su ostala kod njega. Ne dozvoljava mi da ih viđam“, priča tridesetsedmogodišnja Romkinja. „Udala sam se po drugi put i imam još troje djece. Mi žene smo proklete. Nemamo prava ninašta osim da patimo“, kaže. Imala je 13 godina kada se prvi put udala. Sve četiri njene kćerke iz prvog braka udate su. Udale su se „sa jedanaest i dvanaest godina“. To nije usamljen slučaj.

MALOLJETNE MAJKE: Prema istraživanju Centru za romske inicijative (CRI) iz Nikšića, preko dvije trećine Romkinja prvo dijete rodi u periodu od petnaeste do osamnaeste godine.

Od 209 ispitanih Romkinja iz Nikšića više od polovine živi u bračnoj zajednici, dok su 12,5 odsto razvedene ili su udovice. Oko 86 odsto njih nije obrazovano i ne poznaju svoja osnovna prava. Većina vjeruje da je tradicija ključni razlog zašto se rano udaju, a blizu 90 posto smatra da tradiciju treba bezuslovno poštovati.

„Romkinjama se uskraćuje pravo na sopstveno mišljenje i odluku. Cijeli život provode sljedeći i slušajući muške članove familije“, kaže koordinatorka CRI **Fana Delija**. Ona objašnjava da o svemu u romskoj porodici odlučuje muž ili otac koji su „gazde u kući“, te da Romkinje već sa 10 ili 11 godina počinju da rade apsolutno sve kućne poslove. Uz to one čuvaju svoju braću i sestre i tako se pripremaju za udaju.

„Treći dan po udaji muž me je dobro izbio i rekao da je to zato da se zna ko je gazda u kući“, kaže tridesetdvo-godišnja Romkinja. Udala se sa nepunih 14 godina, a u početku je, kaže, udaju shvatala kao „spasenje“ jer je, do tada, morala da služi oca i sedmoro braće. Bez majke je ostala još u ranom djetinjstvu.

Ima osmoro djece. Suprug nigdje ne radi. Ona je prinuđena da se svakodnevno snalazi kako zna i umije da prehrani djecu. „Trpim ga zbog djece iako me svaki dan bije. Čula sam da moja djeca imaju prava da ga prijave policiji ali se bojim da će me ubiti kada ga puste iz zatvora“, objašnjava ona.

TRADICIJA: „Tradicionalističko nasljeđe nameće ranu udaju Romkinja kako bi u brak ušle kao djevice i kako ne bi osramotile svoje roditelje“, podsjeća Delija.

„Bolje je da sam mrtva nego da to uradim mojima“, objasnila je jedna od mlađih Romkinja, ispitanica. „Da to uradi“, kaže, roditelji bi je „sigurno udali negdje daleko odavde za nekoga ko ima puno djece i ko je star“.

Koliko je biti djevica prije braka za Romkinje bitno zna naša sagovornica iz Ulcinja, koja se sa 13 godina udala i došla u Podgoricu. Kada je suprug shvatio da „nije nevina vratio je u Ulcinj“. Njen bivši suprug kaže da je morao da postupi po pravilima tradicije i da o drugačijem ishodu nije ni razmišljao.

Istraživanje nikšićke organizacije *SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja* iz 2006. godine, pokazuje da kod većine Roma još uvijek opstaje tradicija po kojoj je

Anita Zećiri: „Pokornost, poslušnost i odanost je osnovno što se očekuje od Romkinja i u braku i u porodici i to dok god je živa bez obzira na životne situacije koje mogu da je snađu“

muškarcu dozvoljena poligamija. Romkinje to moraju prihvatiti jer su u potpunosti zavisne od muža. Ukoliko žele razvod moraju poštovati običajno pravo po kojem su primorane da djecu ostave mužu i njegovoj porodici. Takođe imaju izuzetno visok prag tolerancije prema nasilju, ne samo od strane muža i oca, već i od strane ostalih muških članova porodice.

BEZ PRAVA NA ŽIVOT: „Romkinjama je oduzeto pravo na slobodan život i napredak“, smatra predsjednica ženske mreže PRVA **Behija Ramović**. „One su potpuno nevidljive. Njihov težak i specifičan položaj nije prepoznat kako od romske zajednice tako ni od države. Nadležni organi ne pokazuju dovoljno senzibiliteta“.

Neobrazovanost i ekonomska zavisnost koja dominira među Romkinjama čini da one budu potpuno pasivne po pitanju suprotstavljanja volji muškaraca koji ih okružuju, kaže Behija Ramović. Ona smatra da je vodeća prepreka za aktivno učešće Romkinja u društvu tradicionalističko vaspitanje, „licemjerje romskih lidera i neprepoznavanje njihovog teškog položaja i problema u strateškim državnim dokumentima“.

DOK DRŽAVA ČUTI: Aleksandar Saša Zeković, istraživač kršenja ljudskih prava, kaže za *Monitor* da se institucije „kada hoće alibi za svoj nerad ili nemoć pozovu na običajno pravo Roma“.

„To potvrđuje i odnos Centra za socijalni rad u Nikšiću koji se, službeno, u slučaju jednog razvoda pozvao na običajno pravo tolerišući odluku Vijeća mudraca da djeca pripadnu porodici muža. On je iz Njemačke javio svojim da se tamo ponovo oženio i da prvu ženu vrata u rod u Berane. Kasnije je jedno dijete umrlo usljed gladi“, kaže Zeković i dodaje da se ovim predmetom još uvijek bavi državno tužilaštvo.

„Pokornost, poslušnost i odanost je osnovno što se očekuje od Romkinja i u braku i u porodici. To se od nje zahtijeva dok god je živa bez obzira na životne situacije koje mogu da je snađu“, kaže predsjednica Izvršnog Odbora Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana **Anita Zećiri**. Ona tvrdi da Romkinje nisu upoznate sa svojim pravima i „da sve njihove perspektive uništava loša tradicija“.

„Svijest se teško mijenja a pogotovo kod naroda koji je neobrazovan, koji živi u ekstremnom siromaštvu i kome svaka priča da može biti bolje djeluje nerealno i nestvarno“, kaže Zećiri koja smatra da se neki aspekti tradicije, iako negativni, njeguju jako dugo i duboko su ukorijenjeni.

„Položaj Romkinje se ne može popraviti čekanjem na promjenu mentaliteta muškog okruženja. Država mora da preuzme proaktivniju ulogu. Ne smije da bude nijema pred primjerima nasilja, zlostavljanja, poligamije“, kaže Zećiri.

Ona se osvrće i na dokument Vlade Crne Gore *Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije 2008-2012* za koji kaže da ne prepoznaje potrebe žena i da nije rodno senzitivan. „Dokumenti koji ne prepoznaju rodnu ravnopravnost i ne sadrže mjere kako do nje istinski doći nemaju smisla“, zaključuje Zećiri.

Monitor, 25. 02. 2011.

Fana Delija: „Tradicionalističko nasljeđe nameće ranu udaju Romkinja kako bi u brak ušle kao djevice i kako ne bi osramotile svoje roditelje“

Ni krova, ni para

Opštine Nikšić, Bijelo Polje i Berane nisu u predviđenom roku izgradile nijedan stan za romsku i egipćansku populaciju iako im je pretprošle godine uplaćeno 390.000 eura

Vlada Crne Gore izdvojila je pretprošle godine 390.000 eura za stanove Roma i Egipćana u Nišiću, Bijelom Polju i Beranama. Opštini Nikšić dodijeljeno je 180.000 eura. Opština Bijelo Polje dobila je 150.000, a Berane 60.000 eura. To je medijski i na međunarodnom planu predstavljeno kao prioritet i veliki uspjeh. Do danas nije izgrađen nijedan stan. Opštine nijesu vratile dobijena sredstva niti to nadležni ministar od njih traži.

Ministra **Ferhata Dinošu** izgleda ne zabrinjava što njegovi partneri iz 2009. ne realizuju projekte za koje im je svojevremeno dodijeljen novac namijenjen za integraciju Roma i Egipćana. On je bez ikakvih konsultacija samostalno odlučio da opštinama produži rok za izgradnju spornih stanova.

Članica Komisije Vlade Crne Gore za implementaciju *Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije 2008-2012* **Anita Zečiri** tvrdi da je niko nije kontaktirao niti konsultovao oko produženja roka i da se Komisija već dugo nije ni sastajala.

„Komisija nema Pravilnik o radu tako da se i ne zna da li to predsjednik Komisije može da uradi i bez saglasnosti njenih članova. Mene kao novog člana Komisije niko nije upoznao šta mi možemo ili ne, izuzev odlučivanja o projektima kad pristignu na konkurs“, kaže Zečiri, koja je i predsjednica Izvršnog odbora Nacionalnog savjeta Roma i Egipćana.

Veselj Beganaj, aktivista NVO *Početak*, takođe član ove vladine komisije, kaže da nije zvanično upoznat o produženju rokova niti je kontaktiran tim povodom iz Ministarstva. Beganaj smatra da predsjednik Komisije ministar Dinoša očigledno ima pravo da sve odluke donosi samostalno.

„Romski lideri iz različitih razloga, najčešće finansijskih i političkih, čute na brojne zloupotrebe i u njima često učestvuju. Oni ne shvataju da je uloga NVO da doprinese boljim odlukama, proceduri i transparentnosti. Ne smiju da čute povodom zloupotrebe onih koji imaju vlast i moć da manipulišu Romima“, kazao je predsjednika NVO *Romsko srce* **Ismet Kurti**.

Nacionalni koordinator Vlade Crne Gore za Akcioni plan Dekada uključivanja Roma i pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava **Sabahudin Delić** kaže da su sredstva za realizaciju projekata iz državnog trezora uplaćena sredinom novembra 2009. godine i da je rok za realizaciju projekta bio godina dana od dana prispijeća sredstava, što znači 11. novembar 2010. godine.

„Prošle godine opštine su se nalazile u teškoj finansijskoj situaciji. Bile su kreditno zadužene sa blokiranim računima. Ministarstvo je imalo razumijevanja za ovakvu situaciju i dogovorilo je produženje roka realizacije projekta do juna 2011. godine“, kazao je Delić.

Prema njegovim riječima opštine su informisale Ministarstvo o problemima u vezi realizovanja projekata. Nije mu poznato da su opštine dodijeljeni novac potrošile za druge namjene. Ipak, najavio je da će Ministarstvo tražiti novac natrag ukoliko opštine ne ispune preuzetu obavezu.

„Ukoliko se projekti ne realizuju do juna 2011, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava će, shodno članu 5. Ugovora, zatražiti povraćaj ukupnog iznosa uplaćenih sredstava, o čemu smo upozorili opštine“, kaže Delić.

Programski direktor Fondacije za stipendiranje Roma **Andrija Đukanović** kaže da ovakav odnos Ministarstva

Sabahudin Delić: „Ukoliko se projekti ne realizuju do juna 2011, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava će zatražiti povraćaj ukupnog iznosa uplaćenih sredstava, o čemu smo upozorili opštine“

za ljudska i manjinska prava ne štiti položaj romske i egipćanske populacije nego ga naprotiv dugoročno pogoršava.

„Ministarstvo za ljudska i manjinska prava odbija da trajno riješi pitanja obrazovanja i zapošljavanja. Dok se sa jedne strane tvrdi da nema dodatnih sredstava za obrazovanje i zapošljavanje, sa druge se tolerišu zloupotrebe u oblasti stanovanja. To je neprihvatljivo. Posebno nije prihvatljivo da niko za to ne odgovara. Uskraćivanje prava na redovno i kvalitetno obrazovanje već je izvelo mlade Rome i Egipćane na ulice“, kaže Đukanović.

Član Nacionalnog DecadeWatch Tima za Crnu Goru **Miljaim Delija** kaže da se Ministarstvo sjetilo rokova i nenamjenski potrošenog novca tek nakon prozivki i javne reakcije nevladinih organizacija.

„Niko nije očekivao da će napokon Romi i Egipćani početi da misle svojom glavom i da vode računa o svojim interesima. Niko ne snosi odgovornost što stanova nema. Sada je svima jasno da opštine nisu pouzdani partneri i nemaju kapaciteta da koriste budžetska sredstva“, kaže Delija.

Opština Berane je 60.000 eura od crnogorske Vlade dobila još početkom oktobra 2009. za projekat *I nama treba dom*. Obaveza ove opštine je bila da obezbijedi lokaciju, pripremi je za izgradnju i izgradi pet stambenih objekata za domicilno romsko stanovništvo. U međuvremenu, kako kažu u opštini Berane, otvorila im se mogućnost koju nisu htjeli propustiti.

„Tokom prve polovine 2010. godine lokalna uprava je obezbijedila lokaciju za izgradnju pomenutih objekata, ali se u tom periodu stvorila nova prilika za izgradnju još šest stambenih objekata, u partnerstvu sa organizacijama *Karitas-Luksemburg*, *HELP* i *UNHCR*, gdje je naše učesće u realizaciji pomenutog projekta iznosilo blizu 40 hiljada eura. Smatrajući da ne treba da propustimo i tu priliku, Opština Berane je obezbijedeno zemljište za projekat Ministarstva ustupila drugim donatorima i taj projekat smo završili. Šest porodica domicilnog romskog i egipćanskog stanovništva su već useljene u te objekte“, rekli su nam u Kabinetu predsjednika opštine Berane.

Na pitanje zašto do sada nijesu realizovali projekat *I nama treba dom* u opštini Berane kažu da je jedini razlog to što „lokalna uprava nema drugog zemljišta za izgradnju objekata osim u neposrednoj blizini Izbjegličkog naselja *Riversajd*, gdje su smještene romske porodice izbjegle sa Kosova, a domicilni Romi ne žele da budu blizu njih i obratno kao i zbog svakodnevnih neslaganja“.

Romski i egipćanski lideri ističu da odgovornost za loše odnose na terenu snose lokalne vlasti i donatori. Svi se slažu da se osjeća zapostavljenost domicilne u odnosu na izbjegličku populaciju. Kažu da je to jedini razlog narušenih odnosa. Aktivistkinja NVO *Ruža* iz Berana **Zena Dubović** kaže da se ne sprovede programi koji bi povećali međusobno povjerenje i razumijevanje. Za to niko nema sluha i to će se odraziti na uspjeh u integraciji, zaključuje Dubovićeva.

Sudeći prema odgovoru iz opštine Berane već je izvjesno da oni neće realizovati projekat ni u novom roku. Pokušaće, kažu, da izgrade objekte, a ako ne uspiju novac će vratiti Ministarstvu. To bi, tvrde, bila velika šteta.

Za razliku od drugih, Opština Bijelo Polje obavila je značajne radnje, ali nije izvjesno ni da će ona završiti radove u određenom roku.

Po riječima direktora Direkcije za izgradnju i investicije **Fekrima Hajdarpašića** do prolongiranja je došlo zbog problema oko odabira lokacije, jer je „u neposrednoj blizini prvobitno odabrane lokacije bila predviđena izgradnja fabrike za prečišćavanje otpadnih voda“.

Na nedavnom protestu Roma i Egipćana ispred Vlade Crne Gore jedan od zahtjeva bio je da se vrati novac uplaćen za nerealizovane projekte.

Monitor, 25. 03. 2011.

Ismet Kurti: „Romski lideri iz različitih razloga, najčešće finansijskih i političkih, čute na brojne zloupotrebe i u njima često učestvuju“

Pare lete u nebo

Osim što se novac namijenjen za inkluziju Roma rasipao bez kontrole i bez obzira na upozorenja civilnog sektora koji je ukazao na mnogobrojne nepravilnosti, u taj je proces uloženo je mnogo manje para nego što je Vlada obećala. Prošle godine je izdvojeno umjesto 2. 277. 240 eura 400 hiljada eura

Strategija *za poboljšanje položaja RAE populacije* koju je Vlada usvojila 2008. godine broji svoje posljednje mjesece. Promjene koje je taj dokumenat planirao za romsku populaciju trebalo je da budu završene do 2012. godine, a ostale su većinom puste želje na papiru.

Strategija na izdisaju tako je samo podijelila sudbinu drugih sličnih dokumenata, koje je Vlada usvojila radi poboljšanja položaja romske populacije u Crnoj Gori. Početkom 2005. godine Vlada je pristupila međunarodnom programu *Dekada uključivanja Roma* i u ubrzo usvojila Akcioni plan od 2005. do 2015. godine sa prioritetima – obrazovanje, zdravlje, zapošljavanje i stanovanje. Do primjene Akcionog plana nije došlo zbog nepostojanja potrebnih uslova za postizanje ambiciozno postavljenih ciljeva.

Usvajanjem tog dokumenta Vlada se, recimo, obavezala da će „težiti“ da svake godine iz budžeta izdvaja 0,2 odsto za romsku integraciju.

Već prve godine bilo je jasno da od vladinih težnji neće biti ništa. Narednih godina izdvajanje postaje još problematičnije.

Prema Strategiji u 2008. godini trebalo je izdvojiti 2. 574. 400 eura, koliko je te godine iznosilo 0,2 odsto budžeta, a izdvojeno je samo 400 hiljada eura. Slično i u 2009. godini – umjesto 2.338.540 eura izdvaja se šesto hiljada, a naredne 2010. godine umjesto 2.277.240 eura izdvojeno je tek 400 000 eura.

Ovom dinamikom problemi crnogorskih Roma i Egipćana neće biti riješeni ni za sto godina, kažu u NVO sektoru.

Teuta Nuraj, članica Nacionalnog DecadeWatch Tima, koji djeluje pri Fondaciji za stipendiranje Roma (FSR) za *Monitor* ocjenjuje da će „ovim tempom i postavljenom odgovornošću afirmativna akcija prema Romima i Egipćanima trajati narednih sto godina“.

Ona napominje: „Svjesni smo ekonomske krize i kako žive ostali građani, ali ipak smatramo da su rezultati mogli biti mnogo bolji da je neko snosio odgovornost zbog kašnjenja u rokovima, što se programi na terenu uopšte ne implementiraju, odobreni novac ne vraća ili troši za druge namjene“. Ona ocjenjuje i da je proces praćen zabrinjavajućom korupcijom „na koju se niko u društvu ne okreće“.

Za razliku od drugih zemalja u Crnoj Gori poslovima koordinacije procesa inkluzije Roma bavio se službenički kadar. U svim drugim zemljama koordinatori su visoki vladini zvaničnici – ministri ili potpredsjednici Vlade, što simbolizuje važnost inkluzije za te države. Pod pritiskom FSR, krajem 2009, uloga nacionalnog koordinatora programa *Dekada uključivanja Roma* je povjerena pomoćniku ministra u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava **Sabahudin Deliću**. Nije prihvaćen zahtjev civilnog sektora da se ovim poslovima bave **Svetozar Marović** ili **Gordana Đurović** u sklopu njihovog tadašnjeg angažmana u Vladi.

Ministarstvo pruža i administrativnu podršku radu Komisije Vlade Crne Gore za praćenje implementacije *Strategije*

Vladina Komisija je finansirala sve i svašta. Od programa punih patetike i na ivici diskriminacije (*I Romi žele da su čisti*), preko finansiranja stranačkih usluga i stambenih proširenja romskih lidera, koji su usput i članovi ove komisije, do grandioznog projekta statističkog prebrojavanja Roma i Egipćana čiji su rezultati zabranjeni za zvaničnu i javnu upotrebu

za poboljšanje položaja RAE populacije 2008-2012. Komisija je odlična zamisao na papiru. Ali ako je suditi po broju održanih sjednica, sprovedenih konsultacija ili terenskih posjeta programima koje je finansirala, komisija nije opravdala svoj naziv. Pokušaji civilnog društva da je probude ostali su bezuspješni. Nisu prihvaćeni ni zahtjevi NVO da učestvuju u radu pojedinih sjednica iako takvu mogućnost poslovnik dozvoljava. Ostao je utisak da većina članova ovog tijela nije bila zainteresovana za transparentnost i veću odgovornost u odobravanju i trošenju novca.

Komisija je finansirala sve i svašta. Od programa punih patetike i na ivici diskriminacije (*I Romi žele da su čisti*), preko finansiranja stranačkih usluga i proširenja stanova romskih lidera, koji su usput i članovi ove komisije, do grandioznog projekta statističkog prebrojavanja Roma i Egipćana čiji su rezultati zabranjeni za zvaničnu i javnu upotrebu.

Rad Komisije je praćen i brojnim primjerima konflikta interesa. Predsjednik Komisije je **Ferhat Dinoša**, ministar za ljudska i manjinska prava, njen sekretar je njegov rođeni brat **Fikret Ljuljanović**. Iz godine u godinu odobravaju se projekti pojedinih članova Komisije. Tako je odobreno oko 150.000 eura za projekte koje je zastupala **Vesna Vukadinović**, koja je članica Komisije i pomoćnica ministra prosvjete, a odnose se na nabavku udžbenika za romsku djecu.

Prema riječima **Miljaima Delije**, aktiviste iz Nikšića, udžbenike je Komisija finansirala po tržišnim cijenama i bez obračunatog rabata, na koji ima pravo svaki privatni knjižar, a kamoli Ministarstvo prosvjete i sporta koje odjednom nabavlja više stotina udžbeničkih kompleta.

„Prosto i to bilo. Nakon početka drugog mjeseca školske godine ustanovili bi da polovini djece nisu distribuirani udžbenici pa su se u pomoć, brže bolje, uključivali strani donatori i domaći filantropi da spašavaju stvar“, kaže Delija.

U Komisiji sjedi i predstavnik NVO sektora **Veselj Beganaj** koji je, kako tvrde u drugim NVO, trebalo da bude glas razuma i savjesti. Njemu je više puta, javno, osporen legitimitet. Vlada se na to nije obazirala, a Beganaj se nije puno trudio da izbjegne kvalifikacije, od svojih kolega i sunarodnika, „podobnog“ Roma koji klima glavom i čuti na brojne nepravilnosti i zloupotrebe. Vlada se pri tom za predstavnika NVO u Komisiji odlučila mimo procedure i bez konsultovanja drugih NVO. Postojanje koalicije *Romski krug*, čijeg je predstavnika kooptirala u sastav Komisije, jedino nije osporavala Vlada.

„U vrijeme konstituisanja Komisije nijesu postojala definisana pravila za izbor predstavnika NVO u radnim tijelima, već je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava uputilo poziv Koaliciji NVO *Romski krug* da odrede svog predstavnika u ovoj komisiji. Predstavnik NVO-a je potpuno legitiman i nesporan“, smatra pomoćnik ministra i nacionalni koordinator *Dekade Roma* Sabahudin Delić.

Ove godine NVO sektor je tražio od Vlade da uputi javni poziv za imenovanje člana Komisije koji predstavlja civilni sektor. Premijer **Igor Lukšić** je pisani zahtjev prosljedio ministru Dinoši na kojeg se žalba NVO i odnosila.

Andrija Đukanović, član Savjeta za saradnju Vlade i NVO, predložio je da Savjet usvoji zaključak kojim će Vlada biti pozvana da bez odlaganja pokrene javni postupak imenovanja člana te Komisije ispred NVO. Dok je postupak pred Savjetom bio u toku Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je brže bolje raspisalo konkurs za raspodjelu novca. Vlada se ni ovog puta nije osvrnula na osporenu legitimnost i transparentnost.

Teuta Nura: „Ovim tempom i postavljenom odgovornošću afirmativna akcija prema Romima i Egipćanima će trajati narednih sto godina. Svjesni smo ekonomske krize i kako žive ostali građani, ali bi rezultati mogli biti mnogo bolji da je neko snosio odgovornost zbog kašnjenja u rokovima, što se programi na terenu uopšte ne implementiraju, a odobreni novac ne vraća ili troši za druge namjene“

Tek pošto je novac raspodijeljen, Ministarstvo je raspisalo konkurs za izbor novog predstavnika civilnog sektora u Komisiji. Valjda po onoj Dinošinoj „nije šećer u vodu“.

Romi su vjerovatno i jedina manjina koja od novca namijenjenog za njihovu integraciju plaćaju obuke Zavodu za zapošljavanje Crne Gore, koji je dobio 50 hiljada eura za obuku čistača u nekoliko crnogorskih gradova.

Neispunjenim obećanjima nema kraja. Tokom 2009. godine opštinama Nikšić, Berane i Bijelo Polje odobreno je oko četiristotine hiljada za izgradnju stanova za Rome i Egipćane, a projekti su trebali biti realizovani do novembra 2010. Do danas nijedna porodica nije useljena u sporne objekte, a ministar Dinoša nije obavijestio javnost o eventualnom povraćaju značajnog novca kako je obećao da će učiniti ako projekat ne bude realizovan. Komisija koja je navodno zadužena za monitoring nije reagovala.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima nove brige. Formirana je radna grupa za pisanje nove strategije za naredni četvorogodišnji period. Što je bilo, bilo je.

Monitor, 24. 06. 2011.

(NE)VIDLJIVOST LGBT OSOBA U CRNOJ GORI

Daleko je sloboda

Podaci *Foruma Progres* govore da je posljednjih nekoliko godina više desetina crnogorskih građana uspjelo ostvariti azil u EU i SAD zbog lošeg tretmana njihove seksualne orijentacije u Crnoj Gori

Čak 57.3 odsto ispitanika koje je u svom nedavnom istraživanju konsultovao CEDEM ne bi voljeli da imaju homoseksualca u komšiluku. Država i njene institucije se najmanje zalažu da poboljšaju ukupan društveni položaj homoseksualaca, pokazuju podaci CEDEM-a.

To je istraživanje potvrdilo ono što se već zna – da je u „evropskoj“ Crnoj Gori tretman LGBT (lezbijskih, gej, biseksualnih i transrodnih) osoba daleko od evropskog. Prema drugom, CEMI-jevom istraživanju, čak 70 odsto crnogorskih građana smatra da je homoseksualnost bolest, neprirodna i nemoralna pojava.

Pored društvene, u Crnoj Gori je izražena i institucionalna homofobija koju predvodi, zvuči paradoksalno, aktuelni ministar za ljudska i manjinska prava **Ferhat Dinoša**. Od izjave da ga ne bi obradovala vijest da u Crnoj Gori ima homoseksualaca, ministar je evoluirao do stava da LGBT populaciju ne treba „zagušiti“ ali ni „afirmisati“. A upravo je takav pristup, ocjenjuju domaći stručnjaci i NVO aktivisti, glavna prepreka za dugoročno poboljšanje položaja ove populacije.

Zdravko Cimbalević, izvršni direktor LGBT *Foruma Progres* i prvi crnogorski javno deklarirani homoseksualac, kaže za *Monitor* da zaštita prava LGBT osoba, bez afirmativnih mjera nije moguća i da je takva dugoročno besmislena.

„Koncept koji zastupa aktuelni ministar praktično znači da će nam se dati toliko vazduha koliko je dovoljno da se ne zagušimo, i da ćemo ostati tamo gdje jesmo, diskriminirani. Takva Dinošina politika, s obzirom na to da uživa podršku Vlade, dugoročno će proizvesti potpunu nepoželjnost homoseksualaca koji će svoju budućnost biti prinuđeni tražiti van Crne Gore“, kaže on.

Podaci *Foruma Progres* govore da je posljednjih nekoliko godina više desetina građana uspjelo ostvariti azil u EU i SAD zbog lošeg tretmana svoje seksualne orijentacije u Crnoj Gori!

Prema tvrdnjama gej osobe koju je *Monitor* kontaktirao, nekoliko puta mu se dešavalo da bude žrtva nasilja. „Opljačkan sam, a ja i moj partner prebijeni pošto su nas zatekli u emotivnom odnosu. Nakon toga je uslijedilo višemjesečno maltretiranje i ucjenjivanje. Nijesam ih prijavio jer sam nadležnima morao otkriti da sam gej. To bi ubilo moju porodicu“.

Sociolog **Srđan Vukadinović** smatra da crnogorsko društvo nije spremno za novi sistem vrijednosti. „Zbog te nespremnosti naše društvo dugo funkcionise na urušenim vrednotama“, kaže on za *Monitor*. „Postoji jaka tradicionalna, patrijarhalna i plemenska svijest o društvenim pitanjima i fenomenima i izražen stepen idolopoklonstva prema lideru ili grupi, a uz to i izrazito licemjerman i servilan odnos prema različitim idolima. Tek kada subjekti idolopoklonstva prema tim pojavnostima budu imali određeno jasno i precizno uvažavajuće mišljenje, moguće ga je očekivati i kod najšire populacije“, kaže on.

Odmah po usvajanju *Akcionog plana za praćenje sprovođenja preporuka iz mišljenja Evropske komisije o kandi-*

datskom statusu, Vlada se suočila s brojnim inicijativama i zahtjevima u vezi LGBT populacije. Svi su odbijeni ili ignorisani, kažu u civilnom sektoru. Iz javnih izvora za tu populaciju nije izdvojen ni jedan euro, a nije uspjela ni *Povorka ponosa*, zakazana za 31. maj ove godine. Ministar je odbio učešće u povorci. Organizatori *Povorke* potom traže podršku Vlade, a podršku obećava njen potpredsjednik **Duško Marković**. Organizacioni odbor *Povorke*, međutim, nikada nije konstitusan. Vlada je četiri dana prije održavanja povorke imenovala svoje predstavnike u to tijelo koje je trebalo da se bavi pripremom tako važnog i rizičnog događaja. Konačno, *Povorka* se zbog takvog Vladinog odnosa i nepostojanja suštinske političke podrške odlaže.

Tea Gorjanc - Prelević, direktorica *Akcije za ljudska prava* i članica Organizacionog odbora parade, smatra da je za vladajuću koaliciju problematična otvorena podrška poštovanju i afirmisanju LGBT prava zato što je u njoj i „stranka čiji je predsjednik homofob sklon diskriminaciji”.

Ona za *Monitor* kaže da je jako važno da se u Crnoj Gori parada i održi, upoređujući gej populaciju u Crnoj Gori sa statusom koji su Jevreji imali u nacističkoj Njemačkoj. „Onaj ko misli da pretjerujem neka prvo ubijedi u suprotno osobu koja je u upitniku *Akcije za ljudska prava* (2009) napisala da se u Crnoj Gori jedino bezbjedno osjeća u svojoj sobi. Taj odgovor treba sve da nas brine, a najviše one koji predstavljaju vlast u ovoj zemlji, da se 30.000 ljudi u Crnoj Gori krije od Crne Gore”, kaže ona i podsjeća da je za zakazivanje parade važno znati „da će visoki politički predstavnik Vlade sigurno prošetati s nama i obratiti se građanima Crne Gore sa parade ponosa”.

Njena koleginica iz organizacije povorke **Daliborka Uljarević**, direktorica *Centra za građansko obrazovanje* za *Monitor* kaže da je Vlada od početka znala kakav se profil njihovih članova u Organizacionom odboru očekuje.

„To što je kasno imenovala lica koja ne odgovaraju tom profilu ukazuje da Vlada nije željela da se *Povorka* desi. Učinila je sve da je opstruira dok je deklarativno davala podršku. Takav licemjerman pristup nije dobra osnova za građenje povjerenja u institucije sistema a još manje za izgradnju kulture ljudskih prava”, kaže ona i podsjeća na podatak da bi birači uskratili podršku partijama koje promovišu LGBT prava. To je, kaže, ključno u postavljanju domaćih političara prema ovoj temi.

Marijana Laković, zamjenica ombudsmana, podsjeća da se povorke ponosa u svijetu organizuju kako bi se ukazalo na svakodnevno kršenje ljudskih prava, diskriminaciju i nasilje nad pripadnicima seksualnih manjina. „Održavanje *Povorke ponosa* kod nas je izuzetno značajno jer je crnogorsko društvo tradicionalno i sklono njegovanju stereotipa i predrasuda”, kaže ona za *Monitor*. Prošle godine LGBT zajednica je instituciju ombudsmana uvrstila u svojih prvih pet prijatelja.

Zdravko Cimbalević: „Zaštita prava LGBT osoba bez afirmativnih mjera nije moguća i da je takva dugoročno besmislena. Koncept koji zastupa aktuelni ministar praktično znači da će nam se dati toliko vazduha koliko je dovoljno da se ne zaugušimo, i da ćemo ostati tamo gdje jesmo, diskriminisani”

Tea Gorjanc - Prelević: „U upitniku *Akcije za ljudska prava* iz 2009. jedna gej osoba je napisala da se u Crnoj Gori jedino bezbjedno osjeća u svojoj sobi. Taj odgovor treba sve da nas brine, a najviše one koji predstavljaju vlast u ovoj zemlji, da se 30.000 ljudi u Crnoj Gori krije od Crne Gore”

„Obrazovanje u Crnoj Gori je u funkciji odbrane postojećeg političkog i društvenog koncepta koji ignoriše postojanje LGBT osoba. U udžbenicima se potpuno zapostavljaju njihova prava i postojanje, pa obrazovni sistem proizvodi stigmatizaciju i trajnu netoleranciju LGBT populacije”, kaže **Milan Šaranović**, direktor *Ekviste*, NVO koja je sa LGBT Forumom Progres podnijela ombudsmanu prvu pritužbu zbog povrede prava LGBT osoba u crnogorskim udžbenicima.

U Ministarstvu za ljudska i manjinska prava nijesu za naš list htjeli da govore na ovu temu. Pomoćnik ministra **Sabahudin Delić** kazao je da je to tema za službenicu ministarstva koja je na bolovanju. Delića je Vlada, između ostalih, svojevremeno imenovala u Organizacioni odbor povorke.

Naši sagovornici kao pozitivan pomak vide sporazum između Uprave policije i *LGBT Foruma Progres*, povodom organizovanja budućih javnih okupljanja LGBT osoba ali i osiguranja bezbjednosti lokacija i prostora u kojima će se odvijati

njihov socijalni život. „Posebno nam je stalo da nasilje nad nama bude pažljivo i blagovremeno procesuirano što do sada nije bio slučaj. Mogao je da nas bije po ulici ko je god stigao a da zbog toga nikada ne odgovara“, kaže Cimbalević.

Aleksandar Zeković, član Savjeta za građansku kontrolu rada policije, sporazum policije i jedine LGBT grupe smatra istorijskim ali napominje da ga Vlada ne smije zloupotrebljavati i predstavljati kao isključivu institucionalnu podršku zaštiti i razvoju LGBT zajednice. „I bez sporazuma u svijetu se institucionalna podrška povorkama ponosa podrazumijeva. Država, prema standardima, nema samo obavezu da se uzdrži od ograničavanja slobode mirnog okupljanja, već i da zaštiti sve mirne demonstracije od nasilja trećih lica koji se tim okupljanjima protive“, kaže on.

Sporazum je tek početak.

Monitor, 15. 07. 2011.

Poigravanje sa civilnim društvom

U NVO sektoru tvrde da Vlada nastavlja da ignoriše populaciju osoba sa invaliditetom time što je ukinula savjet za brigu o tim osobama, a kako sada stvari stoje ko zna kada će biti konstituisano novo tijelo

Potpredsjednik crnogorske Vlade i ministar pravde **Duško Marković** prilikom otvaranja konferencije posvećene pravima seksualnih manjina u Danilovgradu izjavio je da je potvrda uspješnog suočavanja države sa izazovima diskriminacije osnivanje vladinog Savjeta za zaštitu od diskriminacije. Zvaničnici Vlade zaboravili su da napomenu stranim diplomatama i javnosti da odluka o obrazovanju tog tijela, usvojena krajem jula, nije stupila na snagu niti je savjet konstituisan. Smisao i operativnost novog mehanizma nije ni provjerena u praksi, a Vlada se njime već hvali. Kako stvari stoje to tijelo i neće biti skoro osnovano. Zbog toga u NVO sektoru, kažu da Vlada nastavlja da ignoriše populaciju osoba sa invaliditetom (OSI).

„Organizacije koje okupljaju OSI bile su iznenađene kada su iz medija saznale da je Vlada Crne Gore osnivanjem novog antidiskriminatornog savjeta u stvari ukinula raniji Savjet za brigu o osobama sa invaliditetom. Ministar rada i socijalnog staranja, koji je njime predsjedavao, o toj odluci nije konsultovao članove Savjeta iz Pokreta OSI, ukupno nas pet, niti se takav epilog na bilo koji način nagovještavao“, kaže za *Monitor* **Milan Šaranović**, član Savjeta.

U Savezu slijepih Crne Gore odluku Vlade o ukidanju Savjeta za brigu o OSI takođe vide kao diskriminaciju. **Fadil Mučić**, izvršni direktor Saveza, podsjeća da se taj Savjet angažovao na strateškoj i akcionoj integraciji, socijalnoj i obrazovnoj inkluziji, profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju, finansiranju i ostalim pitanjima važnim za OSI i njihove organizacije. Mučić je uvjeren da Vlada treba da uvaži jedinstven stav OSI organizacija upravo zbog njihovog društvenog i političkog značaja i nesumnjive zasluge i rezultata u prošlosti.

„Bez ovih organizacija, u izostanku institucionalne brige, u mnogim sektorima od životnog značaja, osobe s invaliditetom bi bile ne samo diskriminisane, već i potpuno zanemarene i zaboravljene, potisnute i zaboravljene na društvenu marginu, kao balast zajednice i neželjeni teret“, kaže Mučić.

NVO koje okupljaju OSI reagovala su jedinstvenije nego ikada. Sve do jedne, bez izuzetka, bilo da djeluju na nacionalnom ili lokalnom nivou, kaže **Aleksandra Popović**, program menadžerka u Udruženju paraplegičara Crne Gore.

Iz Kabineta premijera Vlade OSI pokret je obaviješten da formiranje Savjeta za zaštitu od diskriminacije neće značiti prestanak dobre prakse brige o OSI „s obzirom na to da će ovaj Savjet na prvoj sjednici formirati posebnu radnu grupu čiji će zadaci i sastav biti isti kao što su bili zadaci i sastav Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom, a kojom će predsjedavati ministar rada“.

Ukupno 75 OSI organizacija poručilo je premijeru **dr Igoru Lukšiću** da novi prijedlozi iz njegovog kabineta predstavljaju svođenje položaja osoba sa invaliditetom na mnogo niži nivo. U OSI pokretu su uvjereni da predložena radna grupa nije adekvatan odgovor na potrebu unaprjeđenja položaja osoba s invaliditetom i implementacije Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u društvo, akcionih planova, Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom, Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i drugih propisa bitnih za ovu populaciju. Po njima, Savjet za brigu o licima s invaliditetom pruža mogućnost osobama s invaliditetom da preko izabраниh predstavnika učestvuju u kreiranju politika u oblasti

ZABRINJAVAJUĆE PORUKE

invalidnosti, tako što se bavi cjelokupnim položajem, promocijom i zaštitom, te unapređenjem položaja OSI, a ne samo zabranom diskriminacije ove populacije.

Pokret OSI naišao je na snažnu podršku svih kredibilnih NVO iz oblasti ljudskih prava. One su, uključujući i LGBT Forum Progres, ocijenile da je vladina odluka o obrazovanju Savjeta za zaštitu od diskriminacije donijeta bez konsultacija i da predstavlja korak nazad u odnosu na praksu koja se postepeno razvijala između Vlade i civilnog društva. Pozvali su Vladu da povuče tu odluku.

Andrija Đukanović u znak protesta što je sporna odluka Vlade usvojena bez dijaloga sa grupama koje okupljaju OSI zatražio je hitnu sjednicu Savjeta za saradnju Vlade Crne Gore i nevladinih organizacija čiji je inače član.

„Kolege iz državnih organa nisu najavili ovu odluku zbog čega se kod javnosti stvorio utisak da je u pitanju tajna vladina operacija kako bi se kod međunarodne javnosti, u očekivanju datuma pregovora, stvorio utisak da se vlast uspješno nosi sa izazovima diskriminacije”, kaže Đukanović za *Monitor*.

Predsjednik Savjeta **Mirsad Bibović**, sekretar Ministarstva vanjskih poslova, podsjeća Đukanović, sazvaio je sredinom septembra sjednicu kako bi se Savjet u hitnom postupku odredio prema, kako se kaže, predlogu odluke o obrazovanju Savjeta za zaštitu od diskriminacije.

„Ovo znači da je Vlada zapravo odustala od ranije odluke, iz jula ove godine, o obrazovanju Savjeta za zaštitu od diskriminacije. Vlada je proces vratila na početak priznajući niz grešaka u saradnji sa civilnim društvom”, zaključuje Đukanović.

Da pretjeranom optimizmu nema mnogo mjesta brzo su se uvjerali lideri OSI pokreta. Smatrajući da Savjet za brigu o osobama sa invaliditetom i dalje postoje članovi ovog tijela ispred NVO sektora uputili su zahtjev ministru rada i socijalnog staranja **Suadu Numanoviću** da zakaže sjednicu ovog tijela. Odgovoreno im je da ministar ne može sazvati sjednicu „nepostojećeg tijela”.

Nakon toga NVO sektor je uspio da sa dnevnog reda sjednice Savjeta za saradnju Vlade i NVO, sazvane po hitnom zahtjevu Vlade, skine izjašnjavaње o predlogu odluke o obrazovanju Savjeta za zaštitu od diskriminacije dok predsjednik Vlade ne obavi konsultacije sa predstavnicima organizacija koje se bave pitanjima osoba sa invaliditetom.

Istraživač kršenja ljudskih prava **Aleksandar Saša Zeković** potvrdio je *Monitoru* da je sa potpredsjednikom Markovićem i generalnim sekretarom Vlade **Žarkom Šturanovićem** imao, kako kaže, veoma konstruktivne razgovore o daljem razvijanju vladine anti-diskriminatorne prakse. Novi prijedlog odluke je mnogo kvalitetniji u odnosu na raniju verziju. Ali i za njega je ključni korak u deblokadi procesa dijalog između Vlade i OSI pokreta jer upravo ishod tog razgovora, kaže Zeković, obavezuje ostatak civilnog društva. „NVO koje okupljaju OSI ključni su i najrazvijeniji segment civilnog društva, pa im Vlada mora pristupiti sa posebnim uvažavanjem”, kaže Zeković.

U novom predlogu vladine odluke povećana je participacija OSI predstavnika, predviđena afirmativna mjera za predstavnika NVO koja okuplja LGBT populaciju, definisano članstvo predstavnika reprezentativnog sindikata i NVO iz oblasti ljudskih prava, obrazovanja i rodne ravnopravnosti, predviđeno učešće Ombudsmana i formirana je stalna Komisija za brigu o OSI kojom predsjedava ministar.

Kabinet premijera još nije kontaktirao OSI pokret.

Sociološkinja **Marina Vujačić**, odnedavno izvršna direktorka Udruženja mladih s hendikepom Crne Gore, konstatuje da je posljednjih godina postignuto značajno poboljšanje položaja OSI. Međutim, kaže ona, sve pada u vodu kada kontinuirano izostaje konsultovanje OSI u procesima i politikama koje se direktno njih tiču. Navodi i konkretne primjere.

„Dijalog je izostao kada se planirala kampanja protiv diskriminacije koju je vodilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Propuštena je prilika da se javnost pozove na odsustvo diskriminacije prema OSI na

osnovu, recimo, vizuelne prezentacije uspješnih, realnih, primjera iz naše populacije. Ignorisanje se nastavlja odlukom Vlade da ukine Savjet za brigu o licima s invaliditetom. Taj čin vlasti suprotan je Konvenciji UN o pravima osoba s invaliditetom koja dijalog i konsultovanje vidi kao imperativ. Dva mjeseca Vlada nikako da organizuje obećani sastanak sa OSI pokretom. Mislim da su sve to zabrinjavajuće poruke”.

Vujačić trenutne poteze vlasti vidi kao želju da se što prije dobije nova faza pristupanja EU, a bez pozitivnih promjena i napretka u svakodnevnom životu.

Sarađivaćemo, ali sa našim NVO

Zašto su nedavnu međunarodnu konferenciju o LGBT pravima bojkotovale domaće LGBT zajednice i civilni sektor

Vlada Crne Gore u saradnji sa nedavno osnovanom nevladinom organizacijom *Pravda na Balkanu: jednakost za seksualne manjine* organizovala je početkom septembra međunarodnu konferenciju i trening o LGBT pravima pod nazivom *Ka Evropi – ka jednakosti*. Skupu u Danilovgradu prisustvovala je kompletna izvršna i sudska vlast, cijela tužilačka organizacija, veći dio diplomatskog kora, dio zakonodavne vlasti kao i ugledni gosti i LGBT aktivisti sa svih kontinenata. Na konferenciji nije bilo domaće LGBT zajednice kojoj je ovaj skup, prozvan istorijskim i neponovljivim, bio posvećen. Događaj je bojkotovalo i kompletno domaće civilno društvo. Sa njima se solidarisao i jedan broj predavača, panelista i NVO iz regiona i Evrope.

Pri otvaranju konferencije vladini zvaničnici, jasnije nego ranije, saopštili su da seksualna orijentacija i rodni identitet predstavljaju sastavni dio ličnosti svakog pojedinca i ne smiju biti osnov diskriminacije i zloupotrebe. Podvučeno je da je to osnovni postulat vladine anti-diskriminacione politike. Pažljivim slušanjem zvaničnika nije teško registrovati vladinu poruku NVO sektoru da joj se ne miješa u posao i njene nadležnosti.

Četrdesetak vodećih domaćih organizacija iz oblasti ljudskih prava nije uzelo učešća na ovoj konferenciji u znak protesta zbog dosadašnjeg odnosa Vlade prema domaćem civilnom društvu i izostanka konkretnih rezultata u pogledu poboljšanja položaja LGBT populacije. Odluka Vlade da zanemari NVO sektor kada se kreiraju politike ili aktivnosti vezane za bolji položaj LGBT osoba je zabrinjavajuća, kaže za *Monitor* **Ivana Vojvodić-Vujović**, predsjednica Upravnog odbora *Juventasa*, organizacije koja je u posljednje dvije godine uspješno koordinirala rad nacionalne koalicije u kojoj učestvuju NVO, mediji i državne institucije.

„Posebno imamo u vidu da Vlada nije prihvatila inicirani Akcioni plan za borbu protiv homofobije Koalicije *Zajedno za LGBT prava*“, kaže Vujović.

NVO sektor je uoči konferencije sa koje je izostao predstavio pet uslova za dalju saradnju sa Vladom: smjena ministra ljudskih i manjinskih prava **Ferhata Dinoše**, usvajanje Nacionalnog plana borbe protiv homofobije na bazi nacрта koji je uradila Koalicija *Zajedno za LGBT prava* i stvaranje uslova za njegovu implementaciju u saradnji sa NVO sektorom, politička podrška Paradi ponosa uz učešće u povorci i obraćanje javnosti visokog zvaničnika Vlade, uspostavljanje institucionalne saradnje sa NVO koje se bave pravima LGBT osoba i pružanje pomoći njihovom radu i procesuiranje i sankcionisanje svih primjera nasilja i mržnje nad LGBT osobama i ometanja socijalnog života LGBT zajednice.

Ostalo je otvoreno pitanje da li je krajnje vrijeme da Vlada napokon pruži šansu civilnom društvu i zajedno sa njim manifestuje novi politički kurs. Umjesto toga, Vlada, tolerišu i aktivnosti premijerovog savjetnika za borbu protiv diskriminacije **dr Jovana Kojičića**, odlučuje da ignoriše djelovanje i rezultate NVO sektora. Mimo elementarnih

konsultacija LGBT populacije i lokalnih NVO Vlada donosi odluku da organizuje konferenciju o seksualnim manjinama. Njen partner postaje tek osnovana NVO *Pravda na Balkanu: jednakost za seksualne manjine*. Pri slanju prvih poziva za skup, ova NVO nije ni bila okončala postupak registracije. Crnogorski propisi zabranjuju i sankcionišu takve aktivnosti.

Kasnija saznanja u vezi *Pravde na Balkanu* iznenadila su domaću i regionalnu javnost, kao i diplomatske krugove.

„Tu niko u Vladi ne vidi konflikt interesa“, kaže za *Monitor* **Zdravko Cimbalević**, direktor LGBT Foruma Progres, i dodaje: „Osnivači NVO javno tvrde da su NVO osnovali na poziv premijerovog savjetnika Kojičića. Potvrđuje se u medijima, nekoliko dana po izbijanju skandala, da je međunarodna konferencija, kojom posljednje tri godine predsjedava premijerov savjetnik, odlučila da se registruje u Podgorici. Postala je lokalna NVO i partner Vladi koja preko nje organizuje međunarodnu LGBT konferenciju i trening koju, opet ispred Vlade, organizuje Kojičić“, kaže Cimbalević.

Vlada je saopštila da njen partner nije lokalna NVO već međunarodna istoimena konferencija. Poslije nekoliko dana osnivači su potvrdili da su NVO osnovali na poziv premijerovog savjetnika Kojičića. Kada je potvrđeno da finansiranje vladine konferencije ide preko ove NVO premijerov savjetnik je potvrdio osnivanje organizacije, tvrdeći da iza nje nije Vlada već konferencija kojom on predsjedava. Dodao je u izjavi medijima da je registrovanje u Podgorici „odavno bila namjera svih okupljenih unutar međunarodne akademске mreže“.

U LGBT Forumu Progres tvrde da *Pravda na Balkanu* nije osnovana u skladu sa poznatom upravnom praksom.

Ana Novaković, zamjenica predsjednika Savjeta za saradnju Vlade i NVO smatra da je Vlada trebala izbjeći partnerstvo sa tek osnovanom NVO. „Partnerstvo je uspostavljeno mimo jasnih kriterijuma. Vlada se, zbog visine

DUŠKO MARKOVIĆ, POTPREDSJEDNIK VLADE I MINISTAR PRAVDE

NVO PRAVE PROPUSTE, NE VLADA

MONITOR: *Smatrate li da je na strani Vlade bilo određenih propusta po pitanju organizovanja Konferencije „Ka Evropi - ka jednakosti“?*

MARKOVIĆ: Smatram da je propust što dio civilnog sektora nije uzeo učešće. Moguće je da su postojali problemi u razumijevanju potrebe organizovanja ove konferencije. Ne mislim da je bilo propusta, a, ako ih je bilo, oni su u sjenci činjenice da je to prva konferencija koju organizuje jedna Vlada na prostoru Zapadnog Balkana, da su na njoj učestvovali eminentni svjetski stručnjaci iz ove oblasti predvođeni Vilijams institutom sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Kaliforniji, da je okupila profesore, advokate, sudije iz SAD, Kanade, Holandije, Poljske, Austrije. Niko od učesnika nije imao primjedbe na organizaciju konferencije i niko nije imao razumijevanja za civilni sektor koji je bojkotovao konferenciju.

MONITOR: *Šta Vlada, premijer i vi lično trenutno radite kako bi sa NVO sektorom bilo obnovljeno povjerenje i saradnja?*

MARKOVIĆ: Nevladin sektor je strateški partner Vlade Crne Gore u procesu evropskih intergacija. Vlada jača saradnju sa civilnim sektorom na sljedeći način. Vlada je donijela odluku o objavljivanju

materijala sa svojih sjednica. Nacionalna komisija za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije je otvorila za javnost svoje sjednice; Usvojen je novi Zakon o NVO koji je utemeljen na poštovanju odredbi međunarodnih dokumenata i prakse Evropskog suda. On će značajno unaprijediti normativno-pravni okvir za razvoj i djelovanje NVO sektora. U proceduri je priprema Uredbe o bližem načinu i postupku ostvarivanja saradnje organa državne uprave i NVO i Uredbe o postupku i načinu sprovođenja javne rasprave u procesu pripreme zakona, koje priprema MUP. Takođe, Ministarstvo pravde pripremilo je nacrt Memoranduma o saradnji sa NVO i uskoro se planira zaključenje.

MONITOR: *Sa kim u NVO sektoru najviše sarađujete i kako ste zadovoljni tom saradnjom?*

MARKOVIĆ: Zbog prirode posla, sa jednim dijelom NVO sarađujem kao potpredsjednik Vlade i predsjednik Nacionalne komisije za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, a sa drugim NVO kao ministar pravde. Postoje NVO sa kojima sarađujem sa obje pozicije. Saradnjom sam u načelu zadovoljan, međutim, prostor njenog intenziviranja i unapređenja uvijek postoji.

potrošenog novca za konferenciju, trebala držati kriterijuma koji važe pri korišćenju svih javnih fondova, nikako mimo njih", kaže Novaković.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori ambasador **Leopold Maurer** na otvaranju danilovgradske konferencije je podvukao da borba protiv diskriminacije i netrpeljivosti protiv LGBT zajednice mora biti ojačana. On je Vladu i NVO pozvao na trajniji dijalog kako bi bilo uspostavljeno održivo partnerstvo radi zaštite i promocije ovih prava. Slične poruke Vladi i NVO sektoru uputili su i drugi evropski zvaničnici i diplomate, uključujući i međunarodne nevladine organizacije, poput *Human Rights Watch-a*.

U NVO sektoru ne žele da se njihove aktivnosti prepoznaju kao pokušaj kompromitacije Vlade i kabineta premijera **Igora Lukšića**. NVO insistiraju na brisanju iz registra NVO *Pravda na Balkanu*.

Cimbaljević vjeruje da će Vlada prepoznati kompletnu manipulaciju i interesno prikrivanje iza njenog institucionalnog autoriteta. „Vladi je pružena ruka saradnje civilnog društva i mi vjerujemo u skoro rukovanje i zajednički rad“. Nekoliko sagovornika iz NVO sektora potvrdili su *Monitoru* da se vode određeni razgovori sa Vladom koji bi se mogli uskoro uspješno okončati.

Monitor, 23. 09. 2011.

Nevidljivi u udžbenicima, nepoželjni u društvu

Prema istraživanjima javnog mnjenja Crna Gora spada među najhomofobnije zemlje u Evropi

Nakon odluke da se javno deklarirše kao gej, **Zdravko Cimbaljević** je svakodnevno izložen rizicima. Hrabar je, bez obzira na sve hrabro, i priželjkuje dan kada će slobodno šetati rodnom Nikšićem. Jedino obrazovanje javnosti, kaže on, može omogućiti dolazak boljih dana. Zaključak je logičan - dok se o ljudskim pravima LGBT osoba ne bude učilo u školama predrasude i mržnja prema homoseksualnim osobama će i dalje stanovati u glavama dvije trećine crnogorskih građana.

Prema istraživanjima javnog mnjenja Crna Gora spada među najhomofobnije zemlje u Evropi. Država je poručila a CEDEM, maja ove godine, sproveo istraživanje u kojem su homoseksualci bili jedna od obuhvaćenih referentnih grupa. Rezultati ovog, kao ni prethodnih istraživanja CEMI-ja i *Akcije za ljudska prava*, nijesu nikog iznenadili. LGBT zajednica tvrdi da ona potvrđuju stvarno raspoloženje i stanje na terenu. Građani smatraju da su LGBT osobe, uz Rome i osobe sa invaliditetom (OSI), najdiskriminisanija društvena grupa. Nakon OSI i Roma u Crnoj Gori, kažu rezultati istraživanja, najteže je biti homoseksualac. Nakon narkomana, homoseksualac je i najnepoželjniji komšija. Podatak da građani, mahom homofobni, smatraju da se političke partije i državne institucije dovoljno ne zalažu za prava homoseksualnih osoba podstakao je i novu projektnu inicijativu *Centra za građansko obrazovanje* (CGO).

„Političke partije igraju značajnu ulogu u našem društvu. Brojni primjeri, na žalost, identifikuju partije kao dominantne faktore odlučivanja čak i u onim domenima gdje su politički uticaji nedopustivi, poput pravosuđa i policije. Jedan od prioriteta CGO-a jeste da konačno institucije dobiju šansu za sprovođenje zakona i garantovanje ljudskih prava. Iz tih razloga pokrenuli smo zajednički projekat sa *LGBT Forumom Progres*, uz podršku kanadske ambasade, kojim pokušavamo da ojačamo kapacitete državnih institucija da se nose sa izazovima diskriminacije i nasilja nad LGBT osobama, ali i da prava seksualnih manjina učinimo vidljivijim u ukupnom političkom diskursu“, kaže za *Monitor* **Daliborka Uljarević**, direktorka CGO.

Do kraja godine biće završen rad na istraživanju o tome kako političke partije percipiraju, kao i kako u praktičnom smislu zastupaju LGBT populaciju i koliko su ljudska prava LGBT osoba prisutna u školskim programima i udžbenicima.

Monitor je razgovarao sa nekoliko pripadnika LGBT zajednice. Slažu se da u Crnoj Gori nije lako biti homoseksualac. Nijeste, kažu oni, ni poželjan prijatelj, član porodice, ni komšija, ni glasač, niti član partije. Mlađi producent iz Podgorice, kaže, da se homoseksualnost, u nedostatku drugih optužbi ili argumenata, uvijek izvuče kao keč iz rukava.

„To čini LGBT populaciju pasivnom i nepostojećom. Djeca od malena uče o homoseksualnosti kao nečemu što je nastrano i bolesno. Dok se to ne promijeni i homoseksualnost ne izjednači sa heteroseksualnom orijentacijom mi ćemo biti nevidljivi i nepoželjna manjina“, kaže psiholog iz Podgorice, takođe iz LGBT populacije.

Građani, njih čak 63%, su uvjereni da nevladine organizacije najsnažnije štite prava homoseksualnih i transrodnih osoba. Prvoj transparentnoj LGBT grupi, koja intenzivno zastupa interese i prava LGBT osoba, to vide kao priznanje

kompletnom NVO sektoru. Poražavajući je podatak da svega 11% građana podržava Povorku kao pravo na slobodu okupljanja. Predsjednica Upravnog odbora *Progres*, smatra da je to opomena sistemu koji tvrdi da počiva na demokratskim načelima. To je i signal političarima da snažnije nego do sada ustanu za prava LGBT osoba. „Taj podatak opravdava očekivanja da na povorci zajedno sa nama moraju biti vodeći političari. Takva podrška i prisutnost šalju poruku naše prihvaćenosti“, kaže ona.

Za sociologa **prof. dr Srđana Vukadinovića**, pojava i tretman homoseksualnosti kao jedne od čovjekovih različitosti, a ne bolesti, je nešto što se otežano mijenja u svijesti građana Crne Gore i tu je ključna tradicijska zapriječenost po ovom pitanju. Homofobi se često, zbog njihovog ponašanja, smatra on, izvlače tako što tvrde da su im prava ugrožena u momentu kada homoseksualci javno izražavaju svoja osjećanja. Vukadinović smatra „da se tu ne radi ni o kakvom pravu homofoba sve dok oni ne ugroze neko pravo drugog čovjeka (pravo na život i slično). Budući da ugrožavanja prava homofoba kod nas nije bilo, prije se može govoriti o ugroženosti prava na životni izbor svih ljudi u crnogorskom društvu, posebno onih sa različitom seksualnom orijentacijom“, zaključuje Vukadinović.

U Pravnom timu LGBT *Foruma Progres* ističu da skromna sudska praksa potvrđuje mišljenje dr Vukadinovića i najavljuje nova opravdanja. Na nedavnom ročištu pred Osnovnim sudom u Podgorici jedan homofob, tužen zbog diskriminacije, pravdao se da riječ „peder“ za njega ima afirmativno značenje i da ga navodno koristi kada svojim prijateljima, djeci i dragim osobama upućuje kompliment.

Protiv stereotipa i predrasuda nije laka borba. Toga su bili svjesni i u Koaliciji *Zajedno za LGBT prava* kada su kreirali i Vladi na usvajanje ponudili Akcioni plan za borbu protiv homofobije. Analiza crnogorskih školskih programa i udžbenika pokazala je potpunu nevidljivost seksualnih manjina u crnogorskoj obrazovnoj politici i praksi. Zbog tretiranja LGBT prava i osoba u odobrenim udžbenicima za osnovnu i srednju školu, *Ekvista* i *Progres*, podnijeli su pritužbu Ombudsmanu. Ove NVO tvrde da udžbenici nisu u skladu sa ciljevima vaspitanja i obrazovanja, i zapostavljaju postojanje LGBT osoba. „Tako se, u obrazovnom sistemu, čuti o postojanju i pravima LGBT osobama i time dodatno doprinosi stigmatizaciji i dugoročnoj netoleranciji i diskriminaciji“, kaže za *Monitor* **Milan Šaranović**, direktor *Ekviste*.

Održavanje Povorke ponosa biće test za državu da u praksi, uz rizike, garantuje osnovna ljudska prava. Nekoliko evropskih parlamentaraca, poput Kacina i Lunaček, ukazalo je na politički značaj povorke u emancipaciji LGBT populacije. Institucija Ombudsmana, koja uživa veliko povjerenje LGBT populacije, podržava održavanje povorke.

„Povorke ponosa u svijetu se organizuju da bi se ukazalo na kršenje ljudskih prava, diskriminaciju i nasilje koje pripadnici seksualnih manjina doživljavaju svakodnevno. Smatramo značajnim održavanje povorke u Crnoj Gori, tim prije što je crnogorsko društvo tradicionalno i sklono njegovanju stereotipa i predrasuda“, kaže za *Monitor* zamjenica Ombudsmana **Marijana Laković**.

Istraživač kršenja ljudskih prava **mr Aleksandar Zeković** mišljenja je da se crnogorsko društvo jedino obrazovanjem može uspješno boriti protiv veoma izražene homofobije. Zeković, koji je autor analize udžbenika, za *Monitor* tvrdi da su školski programi široki i autorima udžbenika daju stvaralačku slobodu za afirmisanje rodnog i seksualnog obrazovanja i tema važnih za građenje tolerantne mlade ličnosti. Međutim, dodaje on, nisu svi autori udžbenika iskoristili, datu slobodu.

„Obrazovnu i udžbeničku politiku, ne možemo posmatrati izolovano od ukupnog konteksta. Zato programi i udžbenici, koji ih prate, nijesu, neutralni. LGBT prava u ukupnom političkom kontekstu se ignorišu. To je tema koja spada u ‘drugo’, ‘ostalo’ i ‘manje važno’. Takav pristup se nastavlja i u obrazovanju. Da su udžbenici neutralni i profesionalni oni bi bili jednako orijentisani, s odgovarajućim sadržajima, na usvajanje i poštovanje svih ljudskih prava i sloboda“.

Zekovićeva analiza pokazala je da crnogorski udžbenici u cjelini promovišu ljudska prava, usmjeravaju razvoj demokratske političke kulture mladih, ali oni zapostavljaju raspravu o brojnim osjetljivim temama poput prava seksualnih manjina ili teme kao što su različita seksualna orijentacija, istopolne zajednice i porodice. Domaći udžbenici uglavnom nemaju negativnih sadržaja o seksualnoj orijentaciji ali je ignorišu. Time se, prema Zekoviću, Crna Gora, u pozitivnijem kontekstu legitimiše u odnosu na neke regionalne primjere.

